

**Ενισχύοντας την ευρωπαϊκή και περιβαλλοντική συνείδηση της σχολικής κοινότητας
μέσω ενός καινοτόμου πρότζεκτ**

**Reinforcing the European and environmental consciousness of the school community
through an innovative project**

Γεώργιος Στουγιαννούδης, Πειραματικό Λύκειο Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Φιλολόγος, Υπ.Διδ. Φιλολογίας,
gest11@hotmail.com

Ξανθή Αλμπανάκη, Πειραματικό Λύκειο Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Θεολόγος, Διδ. Θεολογίας,
xalbanaki@gmail.com

Τριανταφυλλιά Σόβακα, 4ο Γυμνάσιο Πολίχνης, Γαλλικής Φιλολογίας, M.Ed & MA, sivakatr@gmail.com

Georgios Stougiannoudis, Experimental Senior High School of University of Macedonia, Philologist, Phd
candidate of Philology, gest11@hotmail.com

Xanthi Almpanaki, Experimental Senior High School of University of Macedonia, teacher of Theology, Phd of
Theology, xalbanaki@gmail.com

Triantafyllia Syvaka, 4th Junior High School of Polichni, teacher of French, M.Ed & MA, sivakatr@gmail.com

Abstract: This paper focuses on the project "Environmental migration: Our voice, our power" which was implemented in a Senior High School during the school years 2015-2016 and 2016-2017, within the framework of the European programmes "eTwinning", "Teachers4Europe" and "IncludU" and was awarded with the label of best educational quality practice from the programme «S.A.M.E. world». Three teachers of different specializations collaborated with students from all grades of our school. Our participation aimed to bring together pupils with the European Union and the concept of environmental education through experiential actions. The students discussed, criticized, became aware of the current situation and realized that we have to work together for a free, socially just and democratic Europe of the future that places its respect on the environment and humanity as its main priority. More specifically, our activities included: a) the creation of a film about the myth of Europe, the history of the European Union, its goals, the problems it faces, the concerns about European integration and its prospects, b) raising awareness of contemporary problems, especially of environmental concern, c) simulating the functioning of the European Parliament as an instrument of justice and decision-making, d) engaging in new technologies and digital media. For the evaluation of the practice, the teachers used the quantitative method through the electronic questionnaire.

Keywords: educational practice, European programmes, environmental education

Περίληψη: Το παρόν άρθρο παρουσιάζει το πρότζεκτ «Περιβαλλοντική μετανάστευση: Η φωνή μας η δύναμή μας» που υλοποιήθηκε σε ένα Γενικό Λύκειο κατά τα σχολικά έτη 2015-2016 και 2016-2017, στο πλαίσιο των Ευρωπαϊκών προγραμμάτων «eTwinning», «Teachers4Europe» και «IncludU» και βραβεύτηκε με την ετικέτα ποιότητας βέλτιστης εκπαιδευτικής πρακτικής από το πρόγραμμα «S.A.M.E. world». Συνεργάστηκαν τρεις εκπαιδευτικοί διαφορετικών ειδικοτήτων προσεγγίζοντας διαθεματικά τη γνώση και μαθητές/τριες από όλες τις τάξεις του Λυκείου. Η συμμετοχή μας στόχο είχε να φέρει σε επαφή τους μαθητές/τριες με την Ευρωπαϊκή Ένωση και με την έννοια της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης μέσα από βιωματικές δράσεις. Οι μαθητές/τριες συζήτησαν, προβληματίστηκαν, άσκησαν κριτική, ευαισθητοποιήθηκαν για τη σημερινή κατάσταση και συνειδητοποίησαν ότι οφείλουμε να εργαστούμε από κοινού για την ελεύθερη, κοινωνικά δίκαιη και δημοκρατική Ευρώπη του μέλλοντος που θέτει ως βασική προτεραιότητά της το σεβασμό στο περιβάλλον και τον άνθρωπο. Αναλυτικότερα, οι δραστηριότητές μας περιελάμβαναν: α) τη δημιουργία ταινίας για το μύθο της Ευρώπης, την ιστορία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τους στόχους της, τα προβλήματα που αντιμετωπίζει, τις ανησυχίες για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και τις προοπτικές της, β) την ευαισθητοποίηση για σύγχρονα προβλήματα κυρίως περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος, γ) την προσομοίωση της λειτουργίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ως οργάνου δικαιοσύνης και λήψης αποφάσεων, δ) την ενασχόληση με νέες τεχνολογίες και ψηφιακά μέσα. Για την αξιολόγηση της πρακτικής διενεργήθηκε ποσοτική έρευνα πεδίου με ηλεκτρονικά ερωτηματολόγια.

Λέξεις κλειδιά: εκπαιδευτική πρακτική, Ευρωπαϊκά προγράμματα, περιβαλλοντική εκπαίδευση

Εισαγωγή

Η συγκεκριμένη εργασία αποτελεί αποτέλεσμα της δημιουργικής συνεργασίας μαθητών/τριών και τριών εκπαιδευτικών ενός Γενικού Λυκείου στο πλαίσιο τριών Ευρωπαϊκών εκπαιδευτικών προγραμμάτων, του «eTwinning», του «Teachers4Europe» και του «IncludU». Ευρωπαϊκά προγράμματα «eTwinning» υλοποιούνται κάθε χρόνο στο σχολείο μας. Η ευρωπαϊκή εκπαιδευτική δράση «Teachers4Europe» υλοποιήθηκε για πρώτη φορά στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση τη σχολική χρονιά 2015-2016 και συνέχισε την επιτυχημένη πορεία της και το 2016-2017. Στόχος της είναι να συμβάλλει αφενός στην ενημέρωση των εκπαιδευτικών οι οποίοι θα αποτελέσουν ένα είδος κοινωνών των βασικών αξόνων που αφορούν στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Διακυβέρνηση και αφετέρου στην καλύτερη ενημέρωση και πληροφόρηση των μαθητών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης για τις εξελίξεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση, τους ευρωπαϊκούς θεσμούς, την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση αλλά και να κατανοήσουν τις συνθήκες της οικονομικής κρίσης, τρόπους αντιμετώπισης και προσαρμογής στο μεταβαλλόμενο περιβαλλοντικό και οικονομικό περιβάλλον, καθώς και στο προσφυγικό ζήτημα που ταλανίζει την Ευρώπη. Επιπλέον, το πρόγραμμα φιλοδοξεί να μεταδοθούν οι γνώσεις αυτές με χρήση καινοτόμων μεθόδων διδασκαλίας και με αξιοποίηση των τεχνολογιών της πληροφορίας και των επικοινωνιών. Το ευρωπαϊκό πρόγραμμα

«IncludU» υλοποιήθηκε για πρώτη φορά τη σχολική χρονιά 2016-2017 στα Λύκεια στο πλαίσιο της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, εστιάζει σε θεμελιώδεις αξίες ισότητας, ανεκτικότητας και μη-διάκρισης της Ευρωπαϊκής Ένωσης και έχει ως στόχο να προωθήσει το διαπολιτισμικό διάλογο και να εξοικειώσει τους μαθητές με τις αξίες αυτές μέσω διαδραστικών και βιωματικών εργαστηρίων καθώς και καινοτόμων εκπαιδευτικών υλικών που συνδυάζουν νέες τεχνολογίες, παιχνίδια, τέχνη και ανταλλαγή ιδεών και εμπειριών.

Το συγκεκριμένο πρότζεκτ βραβεύτηκε με ετικέτα ποιότητας βέλτιστης εκπαιδευτικής πρακτικής από το εκπαιδευτικό πρόγραμμα «S.A.M.E. world» (Αειφορία. Ευαισθητοποίηση. Κινητοποίηση. Περιβάλλον στην Παγκόσμια Εκπαίδευση) στον Εθνικό Συσσωρευτή Εκπαιδευτικού Περιεχομένου για την Πρωτοβάθμια και τη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων «Φωτόδεντρο». Το πρόγραμμα στοχεύει στην ευαισθητοποίηση μαθητών και εκπαιδευτικών στην Περιβαλλοντική Δικαιοσύνη και στη σχέση της με την Κλιματική Αλλαγή και την Περιβαλλοντική Μετανάστευση. Βασικός σκοπός του είναι να ενισχύσει την ουσιαστική κατανόηση αυτών των θεμάτων και να ενθαρρύνει αειφόρους τρόπους ζωής και πρακτικές ενεργών, συνειδητοποιημένων και κριτικά σκεπτόμενων πολιτών, μέσα από καινοτόμες τεχνολογικές και βιωματικές προσεγγίσεις, ενώ όλο το υλικό που δημιουργήθηκε στο πλαίσιο του πρότζεκτ βρίσκεται συγκεντρωμένο στο ιστολόγιο «Περιβαλλοντική μετανάστευση».

Στο πλαίσιο αυτών των προγραμμάτων εκπαιδευτικοί τριών διαφορετικών ειδικοτήτων συνεργάστηκαν δημιουργικά, σπάζοντας τα όρια των γνωστικών αντικειμένων μέσα από τη διεπιστημονική και διαθεματική προσέγγιση. Κατά τη διάρκεια των δράσεων οι εκπαιδευτικοί συμμετείχαν σε όλες τις δράσεις από κοινού, ενώ σε πολλές περιπτώσεις ενεπλάκησαν και εκπαιδευτικοί άλλων ειδικοτήτων (αγγλικής φιλολογίας, πληροφορικής κ.α.). Οι εκπαιδευτικοί, οι μαθητές και οι μαθήτριες του Λυκείου μας ανέλαβαν μία σπουδαία πρωτοβουλία: μελέτησαν και παρουσίασαν θέματα σχετικά με την Ευρώπη και το περιβάλλον της με την ελπίδα ότι η προσπάθειά τους είναι μία συμβολή στη δημιουργία ενός μέλλοντος ηθικής ευθύνης και κοινωνικής ευημερίας με μια ματιά ουσιαστική, συνθετική και ανανεωτική, όπως ταιριάζει στην ηλικία τους. Αντιλήφθηκαν ότι μπορούν να έχουν όραμα ακόμη και σε τέτοιες δύσκολες περιόδους κρίσης. «Κάθε γενιά άλλωστε έχει τις δικές της συναντήσεις με την Ιστορία. Άλλοι επιλέγουν να συναντηθούν με τα γεγονότα αυτά, άλλοι τα συναντούν ανεξάρτητα από τη θέλησή τους και άλλοι προτιμούν να αποστασιοποιηθούν από αυτά» (Παναγιωτόπουλος, 2016).

Για την επιλογή του θέματος και τον τρόπο ανάπτυξης της δράσης λήφθηκαν υπόψη η ηλικία των μαθητών και το δυναμικό της τάξης, οι ιδιαίτερες δεξιότητες και οι πρότερες εμπειρίες τους. Η μάθηση εστιάστηκε στα ενδιαφέροντα και τις ικανότητες των μαθητών με αξιοποίηση μεταξύ άλλων της τεχνολογίας και του ψηφιακού γραμματισμού (Αλμπανάκη, 2013). Οι μαθητές αξιοποίησαν ψηφιακό υλικό, επίσημες ιστοσελίδες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και συνεργάστηκαν σε ομάδες, ενώ ενεπλάκησαν πολλά γνωστικά αντικείμενα (Θρησκευτικά, Ιστορία, Αρχαία Ελληνικά, Πληροφορική, Ξένες Γλώσσες, Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, Μουσική, Χορός) με ποικίλους τρόπους. Κατά τη διάρκεια της πρακτικής οι

μαθητές συνεργάστηκαν δημιουργικά και κατασκεύασαν ψηφιακούς χάρτες, διαδραστικές αφίσες, video και πήραν μέρος σε αυθεντικές καταστάσεις μάθησης (Προσομοίωση Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου). Επιχειρήθηκε η δημιουργία γνώσης μέσα από αυθεντικές καταστάσεις και δραστηριότητες (Jonassen, 2010), η οποία τοποθετήθηκε σε πολλαπλά πλαίσια, προετοιμάζοντας τη μεταφορά της σε νέα πλαίσια με την απόκτηση γνωστικής ευελιξίας (Brown, Collins, & Duguid, 1989).

Τέλος, το παραγόμενο εκπαιδευτικό υλικό μπορεί να ενταχθεί αυτούσια σε κάθε είδος ψηφιακού ή έντυπου εκπαιδευτικού υλικού (σχέδια μαθημάτων, φύλλα εργασίας κλπ), να επιλεγούν/αποκοπούν επιμέρους περιοχές και τμήματά του για κάθε είδους εκπαιδευτική δραστηριότητα και να αποτελέσει καλή πρακτική για την εκπαιδευτική κοινότητα.

1. Θεωρητικό υπόβαθρο

Κατά τον προγραμματισμό και τον σχεδιασμό των δράσεων λήφθηκε σοβαρά υπόψη η ηλικία και τα ενδιαφέροντα των μαθητών/τριών, ενώ η συμμετοχή ήταν εθελοντική με τη γραπτή συγκατάθεση των γονέων ή κηδεμόνων τους. Οι δράσεις υλοποιήθηκαν στη διάρκεια των μαθημάτων της Λογοτεχνίας, των Αρχαίων Ελληνικών, των Γαλλικών, των Θρησκευτικών, της Ερευνητικής Εργασίας της Α΄ & Β΄ Λυκείου, των Ομίλων Γλώσσας & Ρητορικής και της Δημοσιογραφίας και δύο Περιβαλλοντικών προγραμμάτων που πραγματοποιούνταν στο σχολείο. Με τη διεπιστημονική/διαθεματική προσέγγιση τα σχολικά μαθήματα αλληλοσυσχετίζονται, αλληλοσυμπληρώνονται, κατανοούνται καλύτερα και η σχολική γνώση βαθμιαία ενισχύεται, χωρίς όμως να καταργείται, με αποτέλεσμα ο μαθητής να αποκτά μια ολιστική εικόνα της πραγματικότητας (Ματσαγγούρας, 2002). Η παρούσα δράση δομήθηκε λαμβάνοντας υπόψη ένα συγκεκριμένο θεωρητικό πλαίσιο ώστε να οργανωθούν τα παιδαγωγικά βήματα προς επίτευξη των στόχων της διδασκαλίας. Οι εκπαιδευτικοί σε όλη τη διάρκεια καθοδηγούσαν τους μαθητές και ενθάρρυναν τη γνωστική συμμετοχή τους δημιουργώντας καταστάσεις διερευνητικής και συνεργατικής μάθησης. Παράλληλα, οι διδάσκοντες, διατηρούσαν ημερολόγιο εργασίας στο οποίο κατέγραφαν, πριν από την υλοποίηση, την περιγραφή των δραστηριοτήτων, τους χρόνους και τα προσδοκώμενα αποτελέσματα, ώστε να διευκολυνθεί η μαθησιακή διαδικασία, αλλά και μετά την υλοποίησή τους, την εξέλιξη των δραστηριοτήτων.

Εφαρμόστηκαν διάφορα μοντέλα διδασκαλίας. Ειδικότερα, η ένταξη θεμάτων σε πλαίσιο πραγματικών καταστάσεων (situated learning) που διευκολύνει την κατανόησή τους από τους μαθητές, κινητοποιεί το ενδιαφέρον τους και δρομολογεί διαδικασίες ενεργούς μάθησης. Η μάθηση περιλαμβάνει μια διαδικασία συμμετοχής σε «κοινότητες πράξης» (communities of practice) ή αλλιώς «κοινότητες μάθησης» (learning communities) (Lave, & Wenger, 1991). Δημιουργεί επίσης κατά τους Brown, Collins και Duguid (Brown et al., 1989) συνθήκες γνωστικής μαθητείας (cognitive apprenticeship) (=πρότυπα και καθοδήγηση) στους τρόπους σκέψης και έρευνας και τις μορφές επιστημονικού λόγου, ώστε οι μαθητές ενισχύονται να αποκτήσουν, να αναπτύξουν και να χρησιμοποιήσουν γνωστικά εργαλεία μέσω αυθεντικών

δραστηριοτήτων. Παράλληλα, αξιοποιήθηκε η διδακτική του ενεργού υποκειμένου που είναι χειραφετική – επικοινωνιακή (Bonsch, 1991, σ. 26, στο: Κοσσυβάκη, 2003, σ. 33) και δίνει τη δυνατότητα στα υποκείμενα-μαθητές και εκπαιδευτικούς- του ατομικού προσανατολισμού, της ανάπτυξης ικανοτήτων δράσης και προσέγγισης της γνώσης, καθώς και της ανάπτυξης κοινωνικών ικανοτήτων. Επιπλέον, εφαρμόστηκε η τεχνική της συνεργατικής συναρμολόγησης «jigsaw puzzle», (Aronson, 1978) στην οποία όπως κάθε κομμάτι έτσι και κάθε μαθητής είναι αναγκαίο και απαραίτητο κομμάτι του «puzzle», για την επιτυχή συμπλήρωση και σχηματισμό της συνολικής εικόνας. Η δομή της οργάνωσης από τον εκπαιδευτικό και ο χωρισμός της εργασίας στα διάφορα μέρη, πρέπει να είναι τέτοιος που να αναγκάζει το κάθε μέλος της ομάδας να παρακολουθήσει προσεκτικά τα άλλα μέλη. Με τον τρόπο αυτό η συνεργασία στην ομάδα βελτιώνεται και η υπευθυνότητα φτάνει σε υψηλά επίπεδα. Αφού η κάθε ομάδα ολοκλήρωνε την έρευνά της και ετοίμαζε την αναφορά της, συναντιόταν με τις υπόλοιπες ομάδες είτε δια ζώσης είτε μέσω των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών (Τ.Π.Ε). Η αξιοποίηση των Τ.Π.Ε στις διαδικασίες διερεύνησης, κατανόησης και αναπαράστασης της σχολικής γνώσης συνιστά αρωγό για να ξεπεραστούν χρονικοί-τοπικοί περιορισμοί διασύνδεσης και επικοινωνίας με άλλες εξωσχολικές κοινότητες αλλά και μεταξύ των μαθητών/τριών για την κριτική επεξεργασία των πληροφοριών και τη δημιουργία ενός δικτύου δημιουργίας γνώσεων. Έτσι, οι επιμέρους ειδικοί στο κάθε θέμα (π.χ. ευρωβουλευτές, υπεύθυνοι ταινίας, ομάδα χαρτογράφησης κ.α.), συναντώνται, συζητούν, αναλύουν, εξετάζουν, διαφωνούν και καταλήγουν στην καλύτερη δυνατή λύση. Η τεχνική αυτή των συναντήσεων των επιμέρους ειδικών στο κάθε θέμα είναι ιδιαίτερα χρήσιμη για τους μαθητές που στην αρχή αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην οργάνωση και διατύπωση των απόψεών τους.

1.1. Σχεδιασμός του προγράμματος

Στη συγκεκριμένη ενότητα παρουσιάζονται οι βασικοί στόχοι και άξονες στους οποίους αναπτύχθηκε το πρότζεκτ. Ενδεικτικά στους στόχους του προγράμματος μπορούν να αναφερθούν τα εξής:

- Ευαισθητοποίηση των μαθητών στα σύγχρονα θέματα που ταλανίζουν τον ευρωπαϊκό χώρο με έμφαση σε θέματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, ενημέρωσης για την αειφόρο ανάπτυξη και ειδικότερα του περιβαλλοντικού μετανάστη, του περιβαλλοντικού πρόσφυγα, το ρόλο της κλιματικής αλλαγής σε θέματα μετανάστευσης και στη συνέχεια ανάληψη δράσεων και πρωτοβουλιών, μέσα από ένα ταξίδι στον χρόνο-από το χθες στο σήμερα, στο πλαίσιο της ομάδας, ούτως ώστε τα παιδιά να γίνουν μελλοντικοί ενεργοί πολίτες σε ένα δημοκρατικό περιβάλλον.
- Γνωριμία με τη θρησκευτική, πολιτιστική και γεωγραφική ποικιλοχρωμία της Ευρώπης και επαφή των μαθητών με τις τέχνες και τον πολιτισμό της ώστε να υπάρξει μία πιο ουσιαστική προσέγγιση της Ευρώπης, ειδικά στους δύσκολους καιρούς που διανύουμε με εξάρσεις φανατισμών, εθνικισμών και ομογενοποίησης.

- Ενημέρωση για τα θεσμικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και εμπλοκή σε βιωματικές δραστηριότητες. Ειδικότερα, με την προσομοίωση της συνεδρίασης του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στόχος είναι να γνωρίσουν οι μαθητές τη λειτουργία του και τη διαδικασία λήψης των αποφάσεών του, να αισθανθούν Ευρωπαίοι πολίτες και να κατανοήσουν πως οι αποφάσεις που λαμβάνονται στην Ευρωβουλή τους αφορούν.
- Καλλιέργεια ευρωπαϊκής συνείδησης και ταυτότητας μέσα από την ενεργό συμμετοχή των μαθητών σε μία ευρωπαϊκή πλατφόρμα.
- Ανάπτυξη κριτικής σκέψης των μαθητών, καλλιέργεια «αυτενέργειας» και μετατροπή του επικοινωνιακού πλαισίου από δασκαλοκεντρικό σε τοπικές επικοινωνιακές νησίδες.
- Ανάπτυξη γεωχωρικών και ψηφιακών δεξιοτήτων, καλλιέργεια επιστημονικής ταυτότητας και εμπλοκή των μαθητών στην ανασύνθεση μιας πραγματικής κατάστασης.
- Μεταφορά και διάχυση του παραγόμενου μαθησιακού υλικού έξω από τους τοίχους του σχολείου στο οποίο έχουν πρόσβαση όλοι.

Το πρόγραμμα υλοποιήθηκε στους εξής άξονες:

Μελέτη υλικού του ιστορικοκοινωνικοπολιτικού πλαισίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας πολλών μαθημάτων (Λογοτεχνίας, Γαλλικής Γλώσσας, Θρησκευτικών, Ερευνητικής Εργασίας κ.α.), των Ομίλων και των Περιβαλλοντικών προγραμμάτων που λειτουργούν στο σχολείο μελετήθηκαν ιστοσελίδες και βιβλιογραφικό υλικό, ενώ εντάχθηκαν ντοκιμαντέρ και αποσπάσματα ταινιών («Ο εξαιρετικός κύριος Λαζάρ», «Περσέπολις»), που αφορούσαν το περιβάλλον της Ευρώπης για τους μαθητές του ελληνικού σχολείου είτε τους ευαισθητοποιούσαν για ανάλογα ζητήματα. Οι μαθητές ενημερώθηκαν επίσης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και τους θεσμούς της από το πλούσιο υλικό της πύλης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, την πλατφόρμα του προγράμματος Teachers4Europe και την ιστοσελίδα της δράσης IncludU και S.A.M.E. World.

Δημιουργία διαδικτυακής κοινότητας μέσω ιστολογίου με τίτλο: «Η περιβαλλοντική μετανάστευση στην Ευρώπη: από το χθες στο σήμερα». Το ιστολόγιο σχεδιάστηκε σε συνεργασία των εκπαιδευτικών και των μαθητών που συμμετείχαν στο πρόγραμμα και είναι διαθέσιμο στο σύνδεσμο <http://teachers4europeexperimental.blogspot.gr/p/project.html>. Οι μαθητές δούλεψαν σε όλη τη διάρκεια της πρακτικής σύγχρονα και ασύγχρονα μέσα από το περιβάλλον του ιστολογίου. Μέσα από την πλατφόρμα οργανώθηκαν οι δραστηριότητες των μαθητών που δούλεψαν ανά ομάδες. Στο τέλος κατέθεσαν την άποψή τους για το τι είναι η Ευρώπη γι' αυτούς μέσα από ένα μικρό video με τίτλο: “We are Europe”. Η αναζήτηση πληροφοριών έγινε μέσα σε ένα ασφαλές περιβάλλον, όπου οι μαθητές εστιάζουν στη χρήση της πληροφορίας και όχι στην απλή αναζήτησή της και παρακινούνται να καλλιεργήσουν την αναλυτική, συνθετική σκέψη και την κριτική τους ικανότητα (Dodge, 1999, Brown Yoder, 1999). Στο ιστολόγιο γίνονταν αναρτήσεις των εργασιών των μαθητών ώστε ταυτόχρονα να

επιτυγχάνεται διάχυση της δουλειάς τους. Οι εργασίες προσανατολίστηκαν στις εξής θεματικές: α) Η ταινία μας, β) Η περιβαλλοντική μετανάστευση, γ) Η Χαρτογράφηση, δ) Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

Δημιουργία κινηματογραφικής ταινίας. Αναζητώντας οι εκπαιδευτικοί εναλλακτικούς τρόπους έκφρασης και επικοινωνίας μέσα από την τέχνη του κινηματογράφου, προχώρησαν στη δημιουργία μίας κινηματογραφικής ταινίας σε συνεργασία με τους μαθητές στο πλαίσιο του μαθήματος της ξένης γλώσσας και της λογοτεχνίας με τίτλο «Τ' όνειρο της Ευρώπης». Για την ολοκλήρωση της ταινίας απαιτήθηκαν επτά διδακτικές ώρες και πολλές άλλες ώρες εκτός ωραρίου. Στόχος ήταν η αποτύπωση του οράματος της Ευρώπης και της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης από το χθες στο σήμερα, η επικοινωνία με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους, η ανακάλυψη της γνώσης, η ανάπτυξη κριτικής ικανότητας και η ανάπτυξη ψηφιακών δεξιοτήτων. Οι μαθητές ενεπλάκησαν σε μια διαδικασία αναζήτησης πληροφοριών για το μύθο της Ευρώπης, ως παράδειγμα περιβαλλοντικής μετανάστευσης, την ιστορία της Ευρώπης, τον πολιτισμό της, το όραμα της ενωμένης Ευρώπης, την ιδέα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, τα επιτεύγματα, αλλά και τις αντιφάσεις της μέσα από την αξιοποίηση των τεχνών (κινηματογράφος, μουσική, χορός) και των νέων τεχνολογιών. Παράλληλα ανακάλυψαν και ταλέντα που δεν υποψιάζονταν πως έχουν, όπως αυτό της σκηνοθεσίας, της δημιουργίας σεναρίου και της οργάνωσης μιας κινηματογραφικής παραγωγής (Γιαμάλογλου & Χρυσάφκη, 2006). Το τελικό προϊόν ήταν η μετα-αφήγηση τόσο του μύθου του ονείρου της Ευρώπης - προσαρμοσμένη στα συμφραζόμενα της εποχής μας, μέσα από πολλούς και διαφορετικούς τρόπους έκφρασης και επικοινωνίας - όσο και της ιστορίας της Ευρώπης, του ευρωπαϊκού οράματος, των προκλήσεων, των επιτευγμάτων, των αντιφάσεων, των ανησυχιών μας για το μέλλον.

Υλοποίηση προσομοίωσης του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Οι ασκήσεις και τα παίγνια προσομοίωσης είναι ίσως ο αποδοτικότερος τρόπος εκπαιδευτικής διαδικασίας, αλλά και μια σημαντική μέθοδος ανάλυσης και έρευνας συγκεκριμένων καταστάσεων στο γνωστικό πεδίο των κοινωνικών και πολιτικών επιστημών. Οι προσομοιώσεις προϋποθέτουν υψηλού επιπέδου κριτική σκέψη εφόσον οι μαθητές δεν συλλέγουν απλά υλικό, αλλά συνθέτουν, αναλύουν με στόχο να επιλύσουν ένα πρόβλημα. Ο σχεδιασμός κάθε παιγνίου προσομοίωσης ορίζει ως απαραίτητη την «κατασκευή» ενός «κόσμου», μιας τεχνητής πραγματικότητας, η οποία για να υπάρξει απαιτεί τη δημιουργία και διάθεση στους συμμετέχοντες των κατάλληλων μέσων (χάρτες, υλικά παιγνίου, υποστήριξη με συστήματα πληροφορικής, συνεργάτες κλπ). Ταυτόχρονα θέτει ως ζητούμενο και τις σαφείς «οδηγίες» («κανόνες παιγνίου») χωρίς τις οποίες το παίγνιο δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί με μεγάλη επιτυχία).

Η διαδικασία της προσομοίωσης του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου που υλοποιήθηκε στο σχολείο εντάχθηκε ως δράση του μαθήματος της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας Ομάδας Προσανατολισμού Ανθρωπιστικών Σπουδών Β' Λυκείου (στο οποίο διδάσκεται ο δικανικός λόγος του Λυσία «Υπέρ Μαντιθέου») και των Ομίλων Γλώσσας & Ρητορικής και Δημοσιογραφίας. Οι μαθητές έχοντας ήδη εξοικειωθεί με το «χώρο της Βουλής της Αρχαίας Αθήνας», ήρθαν μέσω αυτής της διδακτικής παρέμβασης σε επαφή και

με έναν «αντίστοιχο θεσμό» της Ευρωπαϊκής Ένωσης και παράλληλα, αξιοποίησαν ερευνητικά το διαδίκτυο και ένα πρόγραμμα δημιουργίας βίντεο για τη σύνθεση οπτικοακουστικού υλικού που περιλαμβάνει τις δύο φάσεις διεξαγωγής της προσομοίωσης, της προετοιμασίας και της υλοποίησής της (από μία διδακτική ώρα). Στόχος ήταν μέσα από έναν γόνιμο και εποικοδομητικό διάλογο να προκύψουν, κατόπιν ψηφοφορίας, τέσσερα νομοσχέδια που θα δίνουν λύση στο υπό συζήτηση θέμα, «Η περιβαλλοντική μετανάστευση και το προσφυγικό ζήτημα στην Ευρωπαϊκή Ένωση». Στο τέλος, στη συνεδρίαση αυτή του «Ευρωκοινοβουλίου» τα παιδιά κατέληξαν σε μία κοινή συμφωνία για τη λύση του συγκεκριμένου προβλήματος με τέσσερις προτάσεις, μέσα σε ένα κλίμα θετικό και γόνιμο που ικανοποίησε όλους. Η εμπειρία μας και οι δράσεις μας έγιναν ένα μικρό video με τίτλο: «Από τη Βουλή της Αρχαίας Αθήνας στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο».

Συνεργασία με φορείς. Κατά τη διάρκεια του προγράμματος μαθητές και εκπαιδευτικοί συνεργάστηκαν με:

- 1) το Ινστιτούτο Έρευνας & Κατάρτισης Ευρωπαϊκών Θεμάτων - Ι.Ε.Κ.Ε.Θ. που υποστηρίζει τη διαδικασία της προσομοίωσης του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και σχετικές εκπαιδευτικές δράσεις στα σχολεία.
- 2) το Δίκτυο Εικόνας και Ήχου για τον οπτικοακουστικό γραμματισμό, ΚΕΣΥΠ Δυτ. Θεσσαλονίκης.
- 3) τον επίσημο συνεργάτη της ομάδας έργου «S.A.M.E. world», κ. Αν. Παπανικολάου, στο πλαίσιο τηλεδιάσκεψης (“Web conference”) / Εργαστηρίου (“Workshop”) με τους μαθητές του πρότζεκτ μας.
- 4) τον Επικεφαλής και εκπρόσωπο του Γραφείου Ενημέρωσης του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στην Ελλάδα, κ. Λ. Αντωνακόπουλο, στο πλαίσιο τηλεδιάσκεψης (“Web conference”) / Εργαστηρίου (“Workshop”) με τους μαθητές του πρότζεκτ μας.

Ευαισθητοποίηση για σύγχρονα προβλήματα. Οι μαθητές/τριες κλήθηκαν να ερευνήσουν ζητήματα σχετικά με την περιβαλλοντική μετανάστευση και γενικότερα για το μεταναστευτικό πρόβλημα στην Ευρώπη, να εμπλακούν και οι ίδιοι μέσα από διάφορες δραστηριότητες και δράσεις και να απαντήσουν σε σχετικά θέματα. Αναδείχθηκαν θέματα καθολικής και οικουμενικής σημασίας για όλα τα παιδιά (αίσθηση δικαίου, απονομή δικαιοσύνης, συνεργασία, ηθική ανταμοιβή, κοινωνική αλληλεγγύη) (π. Καλλιακμάνης, 2008). Δημιουργήθηκαν έτσι κατά τους Brown, Collins και Duguid (Brown et al., 1989) συνθήκες γνωστικής μαθητείας στους τρόπους σκέψης και έρευνας και τις μορφές επιστημονικού λόγου, ώστε οι μαθητές ενισχύονται να αποκτήσουν, να αναπτύξουν και να χρησιμοποιήσουν γνωστικά εργαλεία μέσω αυθεντικών δραστηριοτήτων. Οι μαθητές κατάφεραν να τροποποιήσουν απόψεις και να υπερβούν στερεότυπα (Λάγιος & Δημοπούλου, 2007), καθώς και να οδηγηθούν σε προσωπικές συνθέσεις.

Χρησιμοποιήθηκε επίσης η πλατφόρμα του eTwinning και σε συνεργασία με μαθητές/τριες άλλων χωρών ευαισθητοποιήθηκαν σε προβλήματα περιβαλλοντικά, πρότειναν λύσεις, δημιούργησαν video, παρουσιάσεις και ραδιοφωνικές εκπομπές. Η προσέγγιση έγινε μέσα

από διαφορετικά γνωστικά αντικείμενα (Ελληνική και Γαλλική Λογοτεχνία, Θρησκευτικά, Περιβαλλοντική Εκπαίδευση).

Υλοποίηση διδακτικών επισκέψεων. Κατά τη διάρκεια των δράσεών μας υλοποιήθηκαν: α) Διδακτική επίσκεψη (σχολικό έτος 2015–2016) περιβαλλοντικού και πολιτιστικού περιεχομένου στο πλαίσιο μιας διαθεματικής προσέγγισης στο ρωμαϊκό και βυζαντινό παρελθόν (Ρωμαϊκή Αγορά, «Μαγεμένες», Γαλεριανό συγκρότημα, Βυζαντινές εκκλησίες) και στο πολυπολιτισμικό παρόν μιας σύγχρονης ευρωπαϊκής πόλης, της Θεσσαλονίκης. Ανακαλύψαμε τα μνημεία της, ώστε οι μαθητές να αντιμετωπίσουν ερευνητικά το περιβάλλον, να το κατανοήσουν και να ενταχθούν δημιουργικά σε αυτό. β) Διδακτική επίσκεψη (σχολικό έτος 2016–2017) στο Μουσείο Προσφυγικού Ελληνισμού (Νεάπολη, Θεσσαλονίκη).

Διάχυση. Η διάχυση επιτεύχθηκε με τους παρακάτω τρόπους:

- 1) Συμμετοχή μαθητών/τριών στο 2ο Μαθητικό Θεολογικό Συνέδριο με θέμα: “Η θεολογία διαλέγεται με τον σύγχρονο κόσμο”.
- 2) Συμμετοχή μαθητών/τριών στο 4ο Μαθητικό Συνέδριο του Δικτύου Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης «Βιώσιμη Πόλη» του ΚΠΕ Ελευθερίου Κορδελιού και Βερτίσκου με θέμα «Μια πόλη για όλους».
- 3) Συμμετοχή στο Φεστιβάλ Παιδείας του Δήμου Νεάπολης Συκεών Θεσσαλονίκης το 2016.
- 4) Παρουσίαση των δράσεών μας στο πλαίσιο των προγραμμάτων «Teachers4Europe» και «IncludU» σε ημερίδα διάχυσης στο σχολείο (σχολικό έτος 2016-2017). Την ημερίδα παρακολούθησαν εκπαιδευτικοί και μαθητές/τριες του σχολείου, οι γονείς ή κηδεμόνες των τελευταίων, εκπαιδευτικοί σχολείων της Θεσσαλονίκης και φορείς της τοπικής κοινωνίας.
- 5) Διάχυση στην εκπαιδευτική κοινότητα μέσω των ιστολογίων: α) «Η περιβαλλοντική μετανάστευση στην Ευρώπη: από το χθες στο σήμερα» (<http://teachers4europeexperimental.blogspot.gr/p/project.html>) και β) «Environmental migration: Our voice, our power» (<http://environmentalmigrants.blogspot.gr/p/blog-page.html>).
- 6) Δημοσίευση άρθρων από τους μαθητές/τριες στο μαθητικό ηλεκτρονικό περιοδικό «Οι Έμπειροι» στο πλαίσιο του Ομίλου Δημοσιογραφίας του σχολείου μας.

2. Έρευνα

Για την εξαγωγή συμπερασμάτων και αποτίμησης της πρακτικής διενεργήθηκε το σχολικό έτος 2016-2017 στο Π. ΓΕΛ ΠΑ.ΜΑΚ έρευνα πεδίου. Σκοπός της έρευνας ήταν η αξιολόγηση της πρόσθετης μαθησιακής αξίας του συγκεκριμένου ευρωπαϊκού και περιβαλλοντικού προγράμματος στη σχολική κοινότητα και η διερεύνηση των επιδράσεών του στις σχετικές γνώσεις και τις στάσεις των μαθητών/τριών.

2.1. Δείγμα έρευνας και ερευνητικά εργαλεία

Το δείγμα αποτελούνταν από 134 μαθητές/τριες και των τριών τάξεων του σχολείου, ηλικίας 15 έως 18 ετών, οι οποίοι/ες μετά την ολοκλήρωση του προγράμματος συμπλήρωσαν ανώνυμα, ανά τμήμα, στο εργαστήριο πληροφορικής του σχολείου ένα ερωτηματολόγιο ηλεκτρονικά. Το εν λόγω ερευνητικό εργαλείο συνίστατο από ερωτήσεις σχετικές με τη μετανάστευση, τα είδη της και την κλιματική αλλαγή, με τη μορφή κλειστού τύπου, οι απαντήσεις των οποίων είναι περισσότερο αντικειμενικές και μετρήσιμες σε μια ποσοτική επεξεργασία των δεδομένων (Creswell, 2011).

2.2. Αποτελέσματα

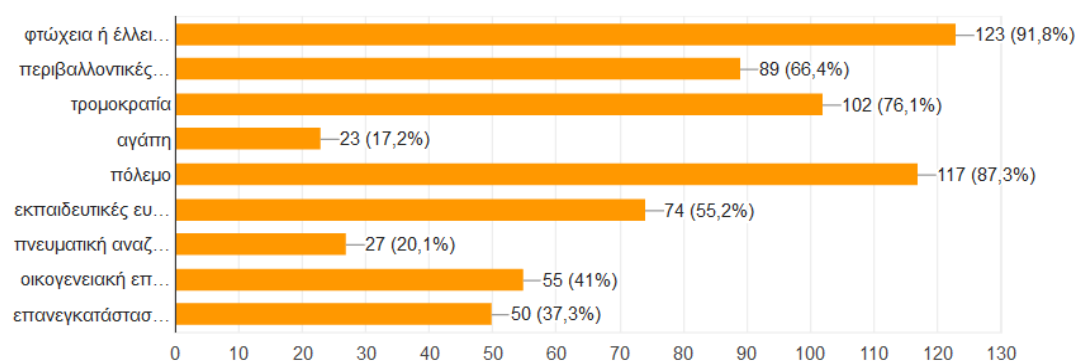
Τα κυριότερα συμπεράσματα από την ανάλυση των δεδομένων των ερωτηματολογίων συνοψίζονται στο ότι υπήρξε πολύ θετική αποδοχή της πρακτικής από τους μαθητές/τριες, ενεργός εμπλοκή τους, καθώς και ουσιαστική ενίσχυση της ευρωπαϊκής και περιβαλλοντικής τους συνείδησης με έμφαση στο θέμα της μετανάστευσης και της κλιματικής αλλαγής.

Αναλυτικότερα, στην ερώτηση «Ποια είδη μετανάστευσης γνωρίζετε;» οι μαθητές είχαν τη δυνατότητα να επιλέξουν από μία έως τρεις από τις ακόλουθες εναλλακτικές απαντήσεις: α) αναγκαστική, β) εθελοντική και γ) περιβαλλοντική. Η πλειοψηφία τους (97,8%) επέλεξε ως πρώτη την αναγκαστική μετανάστευση, με δεύτερη επιλογή την περιβαλλοντική (76,9%) και τρίτη την εθελοντική (73,1%), με μικρή διαφορά από την προηγούμενη.

Το Γράφημα 1 απεικονίζει τις απαντήσεις των συμμετεχόντων στην ερώτηση «Ποιες θεωρείτε τις σημαντικότερες αιτίες μετανάστευσης» με δημοφιλέστερες σε σειρά επιλογής αυτές της φτώχειας (91,8%), του πολέμου (87,3%), της τρομοκρατίας (76,1%) και της περιβαλλοντικής φύσεως (66,4%).

Ποιες θεωρείτε τις σημαντικότερες αιτίες μετανάστευσης;

134 απαντήσεις

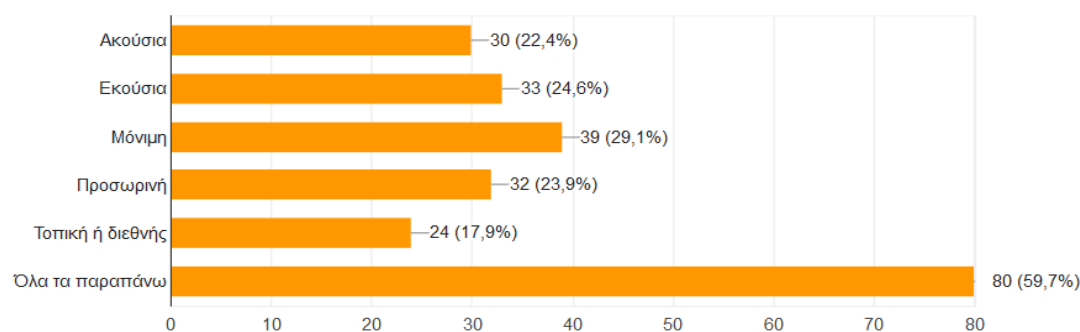

Γράφημα 1: Σημαντικότερες αιτίες μετανάστευσης

Στην ερώτηση «Ποιοι είναι οι περιβαλλοντικοί μετανάστες» στην πλειοψηφία (87,3%), το δείγμα επέλεξε ότι είναι πρόσωπα ή ομάδες προσώπων που για επιτακτικούς λόγους υποχρεώνονται να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους. Στη συνέχεια, το Γράφημα 2 απεικονίζει τις απαντήσεις των συμμετεχόντων στην ερώτηση «Μορφές περιβαλλοντικής μετανάστευσης» με εναλλακτικές απαντήσεις τις εξής: α) ακούσια, β) εκούσια, γ) μόνιμη, δ) προσωρινή, ε) τοπική ή διεθνής. Η εναλλακτική που συγκέντρωσε τις περισσότερες επιλογές (59,7%) ήταν “όλα τα παραπάνω”.

Η περιβαλλοντική μετανάστευση μπορεί να πάρει τις εξής μορφές:

134 απαντήσεις

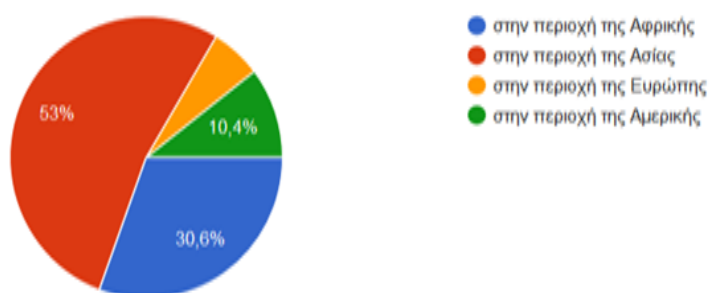

Γράφημα 2: Μορφές περιβαλλοντικής μετανάστευσης

Το Γράφημα 3 απεικονίζει το ποιες πιστεύουν οι μαθητές/τριες ότι είναι «Οι πιο ευάλωτες χώρες στην κλιματική αλλαγή» με 53% να επιλέγει τις περιοχές της Ασίας και 30,6% της Αφρικής.

Οι πιο ευάλωτες χώρες στην αλλαγή του κλίματος βρίσκονται:

134 απαντήσεις

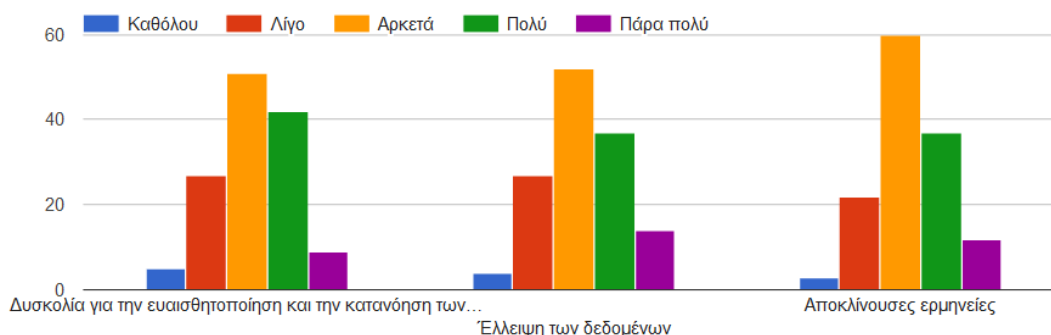

Γράφημα 3: Οι πιο ευάλωτες χώρες στην κλιματική αλλαγή

Στο Γράφημα 4 απεικονίζεται το πώς αξιολογούν οι συμμετέχοντες στην έρευνα τα προβλήματα στη διαχείριση των θεμάτων περιβαλλοντικής μετανάστευσης βάσει τριών παραμέτρων: α) ως προς την ευαισθητοποίηση και την κατανόησή τους, β) ως προς την

έλλειψη των δεδομένων και γ) ως προς το πρόβλημα που αναφέρεται στις αποκλίνουσες ερμηνείες για τα σχετικά θέματα. Οι εναλλακτικές που είχαν ήταν δομημένες βάσει της κλίμακας Likert (“καθόλου”, “λίγο”, “αρκετά”, “πολύ”, “πάρα πολύ”). Και στις τρεις παραμέτρους η κυρίαρχη επιλογή των μαθητών/τριών ήταν “αρκετά” και η δεύτερη “πολύ”.

Αξιολογήστε τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η διαχείριση θεμάτων περιβαλλοντικής μετανάστευσης:

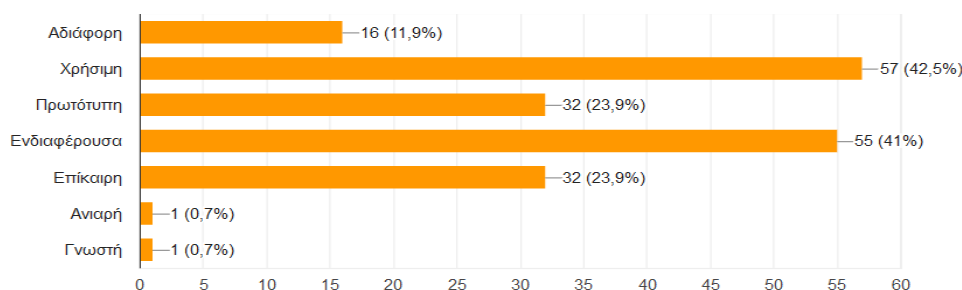

Γράφημα 4: Αξιολόγηση προβλημάτων στη διαχείριση θεμάτων περιβαλλοντικής μετανάστευσης

Τέλος, το Γράφημα 5 απεικονίζει τη συνολική εντύπωση των μαθητών/τριών του σχολείου από την άμεση (συμμετοχή στο πρότζεκτ) ή έμμεση (στο πλαίσιο των μαθημάτων) ενασχόλησή τους με τη θεματική της μετανάστευσης και της κλιματικής αλλαγής. Οι περισσότεροι/ες τη θεώρησαν “χρήσιμη” (42,5%), “ενδιαφέρουσα” (41%), “πρωτότυπη” (23,9%) και “επίκαιρη” (23,9%). Η ένταξη θεμάτων σε πλαίσιο πραγματικών καταστάσεων διευκόλυνε την κατανόησή τους από τους μαθητές, κινητοποίησε το ενδιαφέρον τους και δρομολόγησε διαδικασίες ενεργούς μάθησης. Η μάθηση περιλάμβανε μια διαδικασία συμμετοχής σε «κοινότητες πράξης» ή αλλιώς «κοινότητες μάθησης» (Lave & Wenger, 1991).

Η συνολική μου εντύπωση από την ενασχόλησή μου με την συγκεκριμένη θεματική είναι ότι ήταν:

134 απαντήσεις

Γράφημα 5: Αξιολόγηση συμμετοχής στο πρότζεκτ

Συμπεράσματα

Το συγκεκριμένο πρόγραμμα υπήρξε μία πρωτόγνωρη εμπειρία για τη σχολική κοινότητα του Λυκείου μας εμπλέκοντας εκπαιδευτικούς, αλλά και ένα μεγάλο αριθμό μαθητών/τριών. Ως συνολική αποτίμηση της εργασίας μας επισημαίνουμε τα εξής συμπεράσματά μας:

Επιτεύχθηκε εσωτερική δικτύωση, δικτύωση με τους γονείς, την τοπική κοινωνία, φορείς, σχολεία και τους εκπαιδευτικούς. Η συγκεκριμένη πρακτική στόχευε στην ενίσχυση της συνεργασίας των μαθητών/τριών εντός και εκτός σχολείου είτε με συναντήσεις μετά το τέλος των μαθημάτων στο χώρο του σχολείου είτε μέσω της ασύγχρονης επικοινωνίας σε ομάδες εργασίας. Υπήρξε έτσι ενίσχυση των μαθησιακών και κοινωνικοποιητικών λειτουργιών του σχολείου και επιδιώχθηκε άνοιγμά του στην τοπική κοινωνία. Το σχολείο «άνοιξε» τις πόρτες του στην τοπική κοινωνία και αυτή το αγκάλιασε.

Ενισχύθηκε η συνεργατική κουλτούρα με τη δημιουργία γνώσης μέσω των ηλεκτρονικών μορφών αλληλεπίδρασης και επικοινωνίας και την ανάδειξη των τρόπων που αναπαρίσταται η γνώση μέσω των Τ.Π.Ε. Η αξιοποίηση των Τ.Π.Ε στις διαδικασίες διερεύνησης, κατανόησης και αναπαράστασης της σχολικής γνώσης αποτέλεσε βασικό άξονα εφόσον βοηθούσε θετικά για να ξεπεραστούν χρονικοί-τοπικοί περιορισμοί διασύνδεσης και επικοινωνίας με άλλες εξωσχολικές κοινότητες αλλά και μεταξύ των μαθητών/τριών για την κριτική επεξεργασία των πληροφοριών και τη δημιουργία ενός δικτύου δημιουργίας γνώσεων. Η ένταξη της τεχνολογίας σε δεύτερο επίπεδο είχε ως συνέπεια την αποτελεσματικότερη μάθηση (learning processing) και την εκμάθηση νέων δεξιοτήτων (knowledge-skills) που πλέον είναι απαραίτητες για την ατομική και κοινωνική ανάπτυξη των μαθητών. Η επέκταση των Τ.Π.Ε. άλλωστε είχε ως αποτέλεσμα τα τελευταία χρόνια την αναβάθμιση του ρόλου της γνώσης και την αναδιαμόρφωση των μαθησιακών σχέσεων.

Επιτεύχθηκε η απόκτηση ενιαίου συνόλου γνώσεων και δεξιοτήτων από τους μαθητές/τριες και η καλλιέργεια ολιστικής αντίληψης με συσχετισμούς και διαθεματικές προεκτάσεις (περιβαλλοντική εκπαίδευση, θεολογία, νομική, θεατρική αγωγή, τεχνολογία, λογοτεχνία, ξένες γλώσσες). Ενισχύθηκε επίσης η δυνατότητα διεπιστημονικής εξέτασης ζητημάτων και δόθηκε έμφαση στις σχέσεις που υπάρχουν ανάμεσά τους, καθώς οι μαθητές συσχετίζουν τις γνώσεις τους από άλλα γνωστικά αντικείμενα.

Οι μαθητές/τριες ένιωσαν ότι ανήκουν σε μία μεγάλη οικογένεια που τους αγκάλιασε και τους πρόσφερε τη στήριξή της. Συνειδητοποίησαν ότι οι ενέργειές τους σήμερα επηρεάζουν την εξέλιξη της ιστορίας με τη μη απονομή δικαίου, την εκμετάλλευση του ανθρώπου και του περιβάλλοντος, την καταπάτηση δικαιωμάτων και πολλά άλλα αποτελέσματα μακροπρόθεσμα.

Αναπτύχθηκαν, επίσης, στους μαθητές/τριες δεξιότητες χειρισμού εργαλείων σχετικών με τις νέες τεχνολογίες ανακαλύπτοντας ταλέντα, όπως αυτό της σκηνοθεσίας, της δημιουργίας σεναρίου, της οργάνωσης μιας κινηματογραφικής παραγωγής. Δόθηκε έτσι μέσα από τη

μουσική και το χορό η δυνατότητα στους μαθητές/τριες για εξερεύνηση της προσωπικότητάς τους, για έκφραση, για επικοινωνία, για ανάπτυξη φαντασίας και δημιουργίας.

Επιτεύχθηκε με αυτόν τον τρόπο μία σημαντική προσέγγιση της ιστορικής, θρησκευτικής, γεωγραφικής, περιβαλλοντικής και πολιτισμικής φυσιογνωμίας της Ευρώπης και μία ουσιαστική επαφή των μαθητών/τριών με τις τέχνες και τον πολιτισμό της Ευρώπης. Τέλος, ενισχύθηκε η αυτοπεποίθηση των νέων, η επιστημονική τους ταυτότητα ως μελλοντικών επιστημόνων και ευρωβουλευτών και η ευρωπαϊκή και περιβαλλοντική τους συνείδηση.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Αλμπανάκη, Ξ. (2013). *Σύγχρονες διδακτικές προσεγγίσεις του μαθήματος των Θρησκευτικών στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση με δημιουργική αξιοποίηση των Νέων Τεχνολογιών*, Θεσσαλονίκη: Μπαρμπουνάκης.
- Aronson, E. (1978). *The jigsaw classroom*, Oxford, England: Sage.
- Bonsch, M. (1991). σ. 26, στο: Κοσσυβάκη, Φ. (2003). *Ο ρόλος του εκπαιδευτικού στο μετανεωτερικό σχολείο: προσδοκίες, προοπτικές, όρια: στάσεις και αντιλήψεις των εκπαιδευτικών ως προς τη διδακτική τους ετοιμότητα*. Αθήνα : Gutenberg.
- Brown, J. S., Collins, A. & Duguid, S. (1989). Situated cognition and the culture of learning. *Educational Researcher*, 18 (1), 32-42.
- Brown Yoder, M. (1999). The Student WebQest, *Learning & Leading With Technology*, Vol. 26 (7) & Dodge, B. (1999), *Some thoughts about WebQuests*, San Diego State University. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: http://webquest.sdsu.edu/about_webquests.html, προσπελάστηκε στις 20/3/2017.
- Creswell, J.W. (2011). *Η Έρευνα στην Εκπαίδευση: Σχεδιασμός, διεξαγωγή και αξιολόγηση της ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας*. Ίων.
- Γιαμάλογλου, Ε. & Χρυσάφκη, Α. (2006). *Η μουσική ως μέσον διαπολιτισμικής επικοινωνίας και άμβλυνσης της διαφορετικότητας των άλλων*. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.inpatras.com/praktika/synedrio2005/eisigiseis/giamaaloglouxrisafaki.php>, προσπελάστηκε στις 20/3/2017.
- Διεθνής Οργανισμός Μεταναστεύσεως (2009). *Γλωσσάριο για τη Μετανάστευση*. Διεθνής Μεταναστευτική Νομοθεσία, No 20. Τίρανα-Αθήνα: Διεθνής Οργανισμός Μεταναστεύσεως.
- Dodge, B. (1999). *Some thoughts about WebQuests*, San Diego State University. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: http://webquest.sdsu.edu/about_webquests.html, προσπελάστηκε στις 20/3/2017.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2015). *Οδηγός Ευρωπαϊκής Πληροφόρησης για τον Πολίτη*, Αθήνα.
- Jonassen, D. (2010). *Educational Psychology and Learning Technologies*. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://web.missouri.edu/jonassend/index.html>, προσπελάστηκε στις 20/3/2017.

- Λάγιος, Β., & Δημοπούλου Ζ. (2007). Η κοινωνική προκατάληψη των Ελλήνων μαθητών απέναντι στην πολιτισμική μειονότητα των Τσιγγάνων μαθητών . Στο Γεωργογιάννης, Π. (2007) (Επιμ.) *Βηματισμοί για μια αλλαγή στην εκπαίδευση: Διαπολιτισμική Κοινωνική Ψυχολογία και Έρευνα*, Τόμος 5^{ος} . Πάτρα: Αυτοέκδοση σσ. 177-196.
- Lave, J. & Wenger, E. (1991). *Situated learning. Legitimate peripheral participation*. Cambridge: University of Cambridge Press.
- Λιαράκου, Γ. και Φλογαΐτη, Ε. (2007). *Από την περιβαλλοντική εκπαίδευση στην εκπαίδευση για την αειφόρο ανάπτυξη: Προβληματισμοί, τάσεις και προτάσεις*. Αθήνα: Νήσος.
- Λιαράκου, Γ. Φλογαΐτη, Ε. (2009). Το ζήτημα των αξιών στην εκπαίδευση για το περιβάλλον και την αειφορία. Στο Ε. Θεοδοροπούλου, Μ. Καΐλα, Μ. Bonnett, C. Larrere (Επ) *Περιβαλλοντική Ηθική: Από την έρευνα και τη θεωρία στην εφαρμογή* (241-258), Αθήνα: Ατραπός.
- Ματσαγγούρας, Η. (2002). *Ομαδοσυνεργατική Διδασκαλία και Μάθηση*, Αθήνα.
- π. Βασιλείου Καλλιακμάνη. (2007-2008). «Το αίτημα της κοινωνικής αλληλεγγύης προς τους μετανάστες», *Επιστημονική Επετηρίδα Θεολογικής Σχολής Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης* (Τμ. Θεολογίας, Νέα Σειρά), 17 (2007-2008), σ. 105-115.
- Randall A., Salsbury J. και White Z. (2014). *Moving Stories. The voices of people who move in the context of environmental change*, Climate Outreach and Information Network, Oxford.
- Volsk, D. (1975). Methodologies on environmental education. In The state of the art papers on environmental education, *International workshop in environmental education by Unesco 13R25 October 1975, Belgrade, Yugoslavia*.
- ΥΠΕΠΘ, (2002). *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών*, 2002, Αθήνα, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
- Φλογαΐτη, Ε. (2006). *Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Χριστοδουλίδης, Θ. (2001). *Από την Ευρωπαϊκή ιδέα στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, Αθήνα , εκδ. Ι. Σιδέρης.

Αναφορές στο διαδίκτυο

- Animated video about environmental migration. Ανακτήθηκε στις 30 Απριλίου 2017 από το <https://www.youtube.com/watch?v=gfl568LxH6o>.
- Από τη Βουλή της Αρχαίας Αθήνας στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο». Ανακτήθηκε στις 30 Απριλίου 2017 από το <https://www.youtube.com/watch?v=l-BIBcdCmSs&feature=youtu.be>.
- Atlas of Environmental Migration. IOM (2016). Ανακτήθηκε στις 30 Απριλίου 2017 από το <https://environmentalmigration.iom.int/sites/default/files/01-AtlasMigration-ta%CC%80p-18MARSWEB.pdf>.
- Βικιπαίδεια. Ανακτήθηκε στις 2 Ιουλίου 2017 από το <https://el.wikipedia.org/>.

- Climate and migration coalition. (2016). Ανακτήθηκε στις 30 Απριλίου 2017 από το <http://climatemigration.org.uk/infographic-exploring-evidence-forthe-climate-change-and-conflict-connection/>.
- Concord (2016). *Myths about migration and development*, Ανακτήθηκε στις 30 Απριλίου 2017 από το http://concordeurope.org/wpcontent/uploads/2016/04/10myths_migration_developm ent_EN_newversion.pdf?43b376.
- Εκπαιδευτική Δράση eTwinning. Ανακτήθηκε στις 15 Ιουλίου 2017 από το <https://www.etwinning.net/> και <http://www.etwinning.gr>.
- Εκπαιδευτική Δράση IncludU. Ανακτήθηκε στις 2 Ιουλίου 2017 από το <http://includu.eu/el/>.
- Εκπαιδευτική Δράση S.a.m.e. world. Ανακτήθηκε στις 15 Ιουλίου 2017 από τα <http://www.sameworld.eu/el/> και edu-kit.sameworld.eu.
- Εκπαιδευτική Δράση Teachers4Europe. Ανακτήθηκε στις 10 Ιουνίου 2017 από το <http://www.teachers4europe.gr>.
- Environmental justice foundation, video Climate change and human rights. Ανακτήθηκε στις 30 Απριλίου 2017 από το <http://ejfoundation.org/video/climate-change-and-human-rights>.
- eTwinning. Ανακτήθηκε στις 10 Ιουνίου 2017 από το <https://twinspace.etwinning.net/24227>.
- Ευρωπαϊκή Ένωση. Ανακτήθηκε στις 10 Ιουνίου 2017 από το <http://europa.eu/>.
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Ανακτήθηκε στις 10 Ιουνίου 2017 από το <http://www.europarl.europa.eu/>.
- Global Estimates (2014). *People displaced by disasters (Norwegian Refugee council)*. Ανακτήθηκε στις 10 Ιουνίου 2017 από το <http://www.internaldisplacement.org/assets/publications/2014/201409-global-estimates2.pdf>.
- I.E.K.E.Θ. Ανακτήθηκε στις 10 Ιουνίου 2017 από το <http://www.irtea.gr>.
- Ινστιτούτο Έρευνας & Κατάρτισης Ευρωπαϊκών Θεμάτων - I.E.K.E.Θ – Προσομιώσεις. Ανακτήθηκε στις 22 Απριλίου 2017 από το <http://www.irtea.gr>.
- IncludU. Ανακτήθηκε στις 22 Απριλίου 2017 από το <http://includu.eu/el/>.
- International Organization for Migration – Environmental Migration Portal. Ανακτήθηκε στις 10 Ιουνίου 2017 από το <https://environmentalmigration.iom.int/>.
- International Organization for Migration. *Outlook on migration, environment and climate change*. (2014). Ανακτήθηκε στις 10 Απριλίου 2017 από το http://publications.iom.int/system/files/pdf/mecc_outlook.pdf.
- International Organization for Migration. *World map of migration*. Ανακτήθηκε στις 10 Απριλίου 2017 από το <http://www.iom.int/world-migration>.
- ΚΕΣΥΠ Δυτ. Θεσσαλονίκης. Ανακτήθηκε στις 10 Απριλίου 2017 από το <http://1kesypv.thess.sch.gr/>.

- Παναγιωτόπουλος, Π. (2016, 11 Απριλίου). *Ξενία Παράδοσις. Ένα θεολογικό σχόλιο για το Προσφυγικό*. Ανακτήθηκε στις 19 Ιουνίου 2017 από το <https://www.pemptousia.gr/2016/04/xenia-paradosi-ena-theologiko-scholio-gia-to-prosfigiko>.
- Περιβαλλοντική μετανάστευση. Ανακτήθηκε στις 29 Ιουνίου 2017 από το <http://environmentalmigrants.blogspot.gr/p/blog-page.html>.
- S.A.M.E. world. Ανακτήθηκε στις 29 Ιουνίου 2017 από το <http://www.sameworld.eu/el/> και [edu-kit.sameworld.eu](http://www.sameworld.eu/edu-kit.sameworld.eu).
- The AMITIE project: How to understand the power of migration?. Ανακτήθηκε στις 10 Απριλίου 2017 από το <https://www.youtube.com/watch?v=L1Ya7ZuYGr4>.
- Teachers4Europe. Ανακτήθηκε στις 10 Απριλίου 2017 από το <http://www.teachers4europe.gr/>.
- Τ' όνειρο της Ευρώπης». Ανακτήθηκε στις 10 Απριλίου 2017 από το https://youtu.be/V_fF028hLgI.
- United Nations (2016). Ανακτήθηκε στις 10 Απριλίου 2017 από το <http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/index.shtml>.
- United Nations Migration Report. (2015). Ανακτήθηκε στις 10 Απριλίου 2017 από το http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migration-report/docs/MigrationReport2015_Highlights.pdf.
- University of Oxford. (2011). *Protecting environmentally displaced people Developing the capacity of legal and normative frameworks*; Ανακτήθηκε στις 10 Απριλίου 2017 από το <http://www.rsc.ox.ac.uk/files/publications/other/rrprotecting-environmentally-displaced-people-2011.pdf>.
- United Nations. *Transforming our world, THE 2030 AGENDA FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT*. Ανακτήθηκε στις 10 Απριλίου 2017 από το <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf>.
- Warner, K., Afifi, T., Kälin, W., Leckie, S., Ferris, B., Martin, S.F. and Wrathall, D. (2013). *Changing climates, moving people: framing migration, displacement and planned relocation . Policy Brief No. 8. Bonn: UNU-EHS*. Ανακτήθηκε στις 10 Απριλίου 2017 από το <https://collections.unu.edu/eserv/UNU:1837/pdf11213.pdf>.
- We are Europe”. Ανακτήθηκε στις 12 Απριλίου 2017 από το <https://www.youtube.com/watch?v=JMbJMaKjNzk>.
- Ψηφιακό Σχολείο. Βιβλία μαθητή και εκπαιδευτικού για την *Πολιτική Παιδεία, Α΄-Β΄ Λυκείου, Βασικές Αρχές Κοινωνικών Επιστημών, Β΄ Λυκείου Ο.Π.Α.Σ.* Ανακτήθηκαν στις 10 Ιουνίου 2017 από το <http://digitalschool.minedu.gov.gr>.
- Zetter, R. & J. Morrissey. *Environmental stress, displacement and the challenge of rights protection* (Forced Migration Review). Ανακτήθηκε στις 17 Απριλίου 2017 από το <http://www.fmreview.org/crisis/zetter-morrissey.html>.